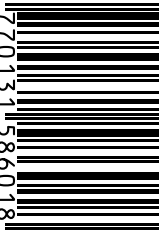

EESTI LOODUS

Inimeseteadus mida me enda kohta teame?

Ärkamisaeg ja eestlase uurimise lugu
Mille poolest oleme erilised?
Personaalmehitsiini tulevik

9 770131 586018

ISSN 0131-5862 (trüki)
ISSN 2228-3692 (võrguajalanne)

2 **Toimetaja veerg:** Toomas Kukk

3 **Sõnumid**

12 **Kuu looduses:**
tööjuhend.

Ergonoomika: teadmisi jöhvikalisele. Eda Merisalu

14 **EL küsib:** vastavad Gudrun Veldre ja Joonas Plaan

16 **Kehv elustiil** laastab inimese tervist

18 **Milline on eesti rahva tervis ja heaolu?**

20 **Ärkamisaegsete eestlaste antropoloogiahuvi taust**

Ken Kalling meenutab Eesti antropoloogia vanimat aega: eestlaste uurimine käis koos rahvusliku eneseteadvuse tõusuga

24 **Elukäik on meile kaasa pakitud.** Markus Valget usutlenud Juhan Javois

32 **Juhan Aul, Eesti metsad ja väikesed koolid**

Gudrun Veldre püüab kirjeldada hoomamatut: Juhan Auli elutöö on jätnud püsivalt tugeva jälje nii antropoloogia kui ka teiste loodusteaduste arengusse

36 **Inimese ja looduse suhted pärimuse põhjal**

Marju Kõivupuu uurib muistse eestlase suhteid kodupaiga loodusega: kus tunneme ennast turvaliselt?

42 **Tegutse teadlikult: Millal saab personaalmeditsiin igapäevaseks?**

Martin Tikk teeb kokkuvõtte praegusest geenianndmete kogumisest ja vaatleb eeskätt tervise arengu instituudi ja Tartu ülikooli tegevuse lähemaid suundumusi

46 **Intervjuu: Eestlasi peame ikka ise uurima.** Antropoloog Leiu Heapostiga vestelnud Toomas Kukk

52 **Abiks õpetajale: Polümeraasi ahelreaktsioon: hulgas peitub jõud**

Karl Jürgenstein ja Sulev Kuuse alustavad PCR-meetodi tutvustamist: muu hulgas tehakse sellega kindlaks koroonaviirust

56 **Poster:** Uku Paal

58 **Üks Eesti paigake: Koorvere saatsesekivid: üks alles, teine kadunud** Juhani Püttsepp rändab seekord Võnnu kihelkonnas Vastse-Kuuste ümbruskonnas ning jagab lugusid kunagisest veskikohast

60 **Sada rida Eesti loodusest: Mõtisklus meie seenekultuuri kahest algest.** Jaak Prozes

62 **Rajakaamera lood: Amalie ja Aadu ehitavad talvepesa.** Rajakaameraga külas kaelushiirtel

65 **Anton Ulpus, väsimatu loodushoidja ja õpetaja**

Kaja Lotman tutvustab tänapäeval unustuse hõlma vajunud looduskaitsetegelast, kes jättis olulisi jälgi nii enne kui ka pärast teist maailmasõda

68 **Kiviöli 100: Kiviöli nime- ja tekkelugu**

Mait Sepp tuletab meelde praegusajal endastmõistetavana tunduva kohanime kujunemise lugu – pealtnäha tabava kohanime teke polnudki nii lihtne

72 **Metsast ja põllult: Teepöösas, maailma muutnud taim**

Triin Nõu kirjeldab üldtuntud teetaime ning annab ülevaate sagedamate teesortide valmistamisest ja omadustest

76 **Panin tähele: papli-kireskoi hulgisigimine Tartus**

77 **In memoriam: Linda Kongo Enn Loigu**

78 **Mikroskoop**

79 **Ristsõna**

80 **Ajalugu, sünnipäevad**

Foto: Ise Reijs and Jan-Noud Hutten / Flickr

Foto allikas: Vijaandi muuseum, VM VMF 47/52 F 8857

Foto: Remo Savisaar

Foto: Janek Laanemäe

Katseline ja vaatluseline inimeseteadus

SEEKORDSE Eesti Looduse põhi- teemaks sai valitud inimeseteadus ehk antropoloogia, sest meie antropoloogia rajajal Juhan Aulil (15. oktoober 1897 – 29. august 1994) on tänavu 125. sünniaastapäev. Tuleb nõustuda Gudrun Veldrega: Juhan Auli panus Eesti loodusteaduste arengusse ei piirdu kitsalt inimeseteadusega, vaid on tunduvalt laiem. Juhan Auli kutsumus oli kogu elu olla õpetaja, ta alustas kooliõpetaja ja loengute pidajana rahvaulikoolides või haridusseltsides ning lõpetas professorina Tartu ülikoolis.

Intervjuu oleme teinud Juhan Auli õpilase antropoloog Leiu Heapostiga. Ta meenutab, et professor Aul oli küll nõus teda juhendama, ent rõhutas, et valitud eriala on väga raske. Antropoloogia on igal ajal olnud peen ja õrn teadus: meie endi ehk inimeste uurimine pakub paraku igasuguseid võimalusi ja tekitab mõtteid. Selle vastuoluline väljund on näiteks eugeenika ja rassidesse suhtumine.

Tõuväärinduse eesmärke on Juhan Aul (aastani 1931 Klein) väljendanud 1926. aastal oma raamatus „Pärvus ja rahvas“. Ent ka siin on olulisel kohal ikka hariduse tähtsustamine. „Kõik paremad ja ärksamad rahvapojad! Kõik tublimad ja tüsedamad rahvatütred! Koonduge tõuväärinduse seltsidesse ja süvendage tõuväärinduslikku propagandat! On andmeid, mis näitavad, et Ameerikas on ilusad seadused, millest eel- misel leheküljel jutt oli, sagedasti pidanud sur-

nud kirjatähks jääma. Mispärast? Sellepärast, et rahvas ei ole nende seaduste mõttest küllalt teadlik, sellepärast, et rahvas on pärvusteaduslikult harimata“ (lk 108).

Üks esimesi Juhan Auli kirjutatud õpperaamatuid oli „Katseline ja vaatluseline taimeteadus (Töö- ja õpiramat algkoolile) V. (VI.) õppeaasta“ 1922. aastal. Nii saame Juhan Auli pidada ka kodumaise taimeteadusliku õppekirjanduse rajajaks ning igati tuleb nõustuda teose eessõnas esitatud väitega: „Käesolev raamatuke, mis sisaldab mitmeaastase koolitöö praktika mõned läbiviia mõeldavad katsed ja vaatlused, tahab olla üheks kaasaaitajaks suure **töökooli**-aate teostamisel. Ta tahab näidata sihti, milles tuleks minna, ta tahab esitada võimalusi, mida tuleks kasutada, et vast osaltki teostuks loodusloo pioneeride-metodistide juba kauaaegne soov: viia õpilased harjumusele ja oskamisele töötada mitte ainult raamatu, vaid ka loodusnähtuste ja loodusasjade eneste kallal!“ (lk 3).

Juhan Aul koos abilistega on ära mõõtnud rohkem kui 50 000 inimest, kusuures mõõdetud arvudele lisaks on säilinud isikute sotsiaalset ja kultuurilist tausta näitavad ankeedid. Seda andmestikku saab praegugi väga edukalt teadustöös kasutada: lk 24–30 tutvustame Markus Valge uurimistöö tulemusi. Inimese uurimine on oluline ka nüüdisajal ja tulevikus.

Foto: erakoguu

toomas
kukk**EESTI LOODUS**

73. aastakäik Nr 10, oktoober 2022

Toimetuse aadress:Baeri maja, Veski 4, 51005 Tartu
e-post eestiloodus@loodusajakiri.eePeatoimetaja **Toomas Kukk**
742 1143, toomas.kukk@loodusajakiri.eeToimetaja **Juhan Javois**
juhan.javois@loodusajakiri.eeToimetaja **Katre Palo**
katre.palo@loodusajakiri.eeToimetaja **Piret Pappel**
piret.pappel@loodusajakiri.eeKeeletoimetaja **Monika Salo**
monika.salo@loodusajakiri.eeKüljendaja **Raul Kask**
raul@ww.ee**Väljaandja: MTÜ Loodusajakiri**Veski 4, 51005 Tartu, 610 4105
www.loodusajakiri.ee
www.facebook.com/eestiloodusTegevjuht, reklaam: **Riho Kinks**
508 6690, riho.kinks@loodusajakiri.eeTurundusjuht: **Mariliis Kesküla**
501 0119, mariliis@loodusajakiri.eeTellimine: www.tellimine.ee/loodusajakirjad
617 7717, tellimine@expresspost.ee

Ajakiri ilmub keskkonnainvesteeringute keskuse toetusel

KESKKONNAINVESTEERINGUTE
KESKUS

© MTÜ Loodusajakiri, Eesti Loodus®, 2022

Summaries of some articles can be found at
our web site www.eestiloodus.eeTrükikoode
4041 0820This product is from
sustainably managed
forests and controlled
sources
PEFC
PEFC19-3-3
www.pefc.org

Trükitud trükikojas Printall

